

Vladimir Bartol: Ljubezen velikega kana

Mig njegovega očesa je bil ukaz
in smrt je bila njegova beseda.

(Po mongolskih zgodovinarjih.)

Všotoru sredi šumnega tabora je sedel veliki kan in čital pismo svoje male ženice. Ko ga je dobil, je ukazal od samega veselja izpustiti Sulejmana bega, svojega najhujšega sovražnika. Sedaj se ni mogel odločiti. Leno so lezle njegove oči po sivih platnenih stenah, ki so se tesno zgrinjale okoli njega. Kakor sama od sebe je segla roka drugič po pismu in znova je pila njegova duša strup sladkih besed iz njega.

Pisala je:

— Ne mine dan, ki bi mi ne prinesel tvojih daril, odkar si odšel na vojsko in si obrnil obličje od svoje male Suze. Svilene halje, bogate preproge, lepe sužnje, zlato in dragulji — z vsem tem me obsipaš neprestano in vsaka nova pošiljatev mi pripoveduje, kod te vodi tvoja zmagovita pot. Samo tiste besede čakam zaman, ki veš, da edina more zares osrečiti tvojo žalostno Suzo.

— Ko si odhajal, sem ti ukazala, da mi ne smeš pisati, razen tedaj, kadar hočeš, da se bova zopet združila. Kaj bi mi druge vesti! Kakor da bi ne bila vedela, da bo šel glas o tvojih dejanjih kakor vihar preko dežele in napolnil svet s tvojo slavo. Samo eno besedico hočem od tebe. Samo ta more napolniti z radostjo Suzino srce, ki joka po tebi. — Pridi! —

— Toda, ti si krut in je nočeš napisati; nočeš mi je poslati. Bojiš se, da ne bi nežen poljub te, ki te ljubi, zmanjšal sijaja tvoje slave. Nočeš me videti v svojem taboru. Niti tega ne maraš, da bi se ti približala od daleč, da bi te videla v blesku tvojih dejanj...

— Glej, to mi je prišlo zadnjič na misel, ko sem ugibala, kako bi mogla priti k tebi. Preoblekla bi se. Šlem bi si dela na glavo in preko telesa bi si pripela oklep. Mar meniš, da bi ne bila tedaj čeden vojaček? (Gotovo si misliš, ko to čitaš: O, ta ničemurnica! Vendar, pomisli, da bi storila vse to le iz brezmejnega hrepenenja po tebi.) Taka bi sedla na konja in bi prijezdila v tvoj tabor. Po vojaško bi te pozdravila, tako, da bi niti ti niti kdo drugi ne vedel, kdo se skriva za tistim malim oklepom. In senca smešnosti bi ne zatemnila bleska tvojih dejanj, česar se tako bojiš, ki praviš, da me ljubiš...

— Kako ljubke so sužnje, ki si mi jih poslal! Hvala ti tisočkrat zanje. Samo pazi, da se ti ne zahoče po drugih ženah, ko nimaš svoje Suze pri sebi! Pomni, da je le ena Suza na svetu!

— O mojih dejanjih ne govori svet, kakor govori o tvojih. Zato ti hočem malo popisati, kako živim tukaj in s čim si kratim ure, ki jih moram prebiti brez tebe.

— Včeraj na primer sem si dovolila s sužnjami, ki si mi jih poslal, tole nedolžno šalico. Lahko si misliš, kako vztrepetajo vsakikrat od groze, kadar samo slišijo tvoje ime. Tokrat pa sem jih hotela še prav posebno prestrašiti in tako sem si izmislila tole: Kakor slučajno sem si snela prstan, veš, tistega z rdečimi in modrimi kameni, ki si mi ga dal, da zakrije rano, ki si mi jo zasekal s svojimi krutimi zobmi.

— Snela sem si ga torej in ko so zagledale sužnje globoko brazgotino pod njim, so me sočutno vprašale, odkod mi ta rana. S strašnimi besedami sem jim tedaj popisala tvojo brezprimerno krutost. Niti besedice niso črhnile nato; samo ves dan so se plazile po sobah, blede kot sence.

— Vse to pa delam, ker že ne vem več, česa bi si še ne izmislila, samo da bi se mogla neprestano pogovarjati o tebi. Ni ne dejanja, ki bi ga storila, ne misli, ki bi jo mislila, ki bi ne bila posvečena tvojemu spominu. Kar ponorela bom, tako brezmejno je moje hrepenenje po tebi...

— Večkrat na dan se dam preobleči in prav pogosto si ukažem maziliti telo, vse to v mislih nate. (Morda si zopet misliš v svojem hudobnem srcu, da delam vse to le zato, da bi razkazovala sužnjam svoje prelesti. Toda veliko krivico mi delaš, če sodiš tako. Saj veš, da živim z vsem, kar imam in kar zmorem, le tebi.)

— Ali še veš, kako si se čudil, odkod mi tolike učenosti v ljubezni, ko si znal, da si ti edini, ki sem ga kdaj ljubila? Da, povem ti, da druge Suze ne dobiš več na svetu, in če preizkusiš še toliko žen. Zato le pazi, da se ji ne izneveriš v ljubezni. Drugače ne izveš nikoli, koliko novega, lepega in dobrega si je izmislila zate tvoja mala Suza, ko si bil daleč od nje in je umirala sama v hrepenenju po tebi.

— Oh, ljubljani moj! Vrni se čimprej v objem tiste, ki te tako brezmejno ljubi. Piši mi tisto malo, malo besedico in dovoli mi, da te vidim vsaj od daleč na tvojem zmagovitem pohodu. Ali naj te posetim kot tvoja žena? Ali pa ti je morda ljubše, če se res tako bojiš smešnosti, da prijezdi majhen vojaček v tvoj tabor? Piši, samo piši mi tisto besedico! Do takrat pa bodi preko gora in dolin stotisočkrat poljubljen od tvoje male Suze...

Zamišljeno je motril veliki kan šotorove stene, ko je drugič prečital pismo. Tisoč sladkih slik ga je mamilo, ko je segel kakor v sanjah po pergamenu. Z velikim gosjim peresom je zapisal nanj par besed, nato je tlesknil v roke.

Šotor se je naglo razgrnil in vanj je stopil služabnik, žvenketajoč v orožju.

Ob tem zvoku se je bliskoma zbistrilo kanovo oko. Kakor da se je vzdramil iz globokega sna, je stresel parkrat svojo debelo glavo, pomežiknil je zdaj z levim, zdaj z desnim očesom, pri tem pa je neopazno mečkal pergamen v roki. Nato se je kakor prešinjen od strele hipoma pognal kvišku in z mogočnim glasom zaklical vojaku, ki je nemo čakal povelja:

— Za Sulejmanom! Odsekajte mu glavo, kjer ga najdete.

Globoko se je priklonil služabnik, ko je zapuščal šotor. Veliki kan pa je z mirnim smehljazem zažgal nad lojenko pismo, ki ga je pisal svoji mali ter učeni ženici.

B. Borko: Nikolaj Berdjajev

I.

Izmed ideologov, ki so značilni za novo rusko miselnost, kakor jo kleše in kreše revolucija, sta vrlo markantna dva protinožca: Lenjin in Nikolaj Berdjajev. V prvem se je vobličil duh Petra Velikega, ves zaverovan v blaženost evropske omike, a izbičan od skepse in usmerjen v hladno logiko zgodovinskega materializma; suhoparen, premočrten, zajedljiv in bojevit duh, poln optimizma in volje do dejanj. V Berdjajevu pa se je posebilo nasprotje tega revolucijskega duha: materijalistični smeri se je na vso moč uprla idealistična, izpregovoril je še enkrat ruski monastir z modrostjo «starcev», razvojna črta ruskega mišljenja se skuša premakniti daleč nazaj v predpetrovska doba; vero v evropsko kulturo nadomešča vera v rusko samobitnost, ki jo oplodjajo istočne kulture, zlasti pravoslavno krščanstvo. V jedru se v tema sedanjima predstaviteljema ruske misli in akcije nadaljuje star spor med zapadnjaki in slavjanofili, kajpa, v zaostreni in sodobnim stremljenjem prilagojeni obliki. Velik razloček pa je v vplivu njunega načelnega boja na življenske razmere: okvir teoretičnih prerekanj in akademičnih besedovanj je v Rusiji že zdavnaj prebit in besede postajajo meso hitreje ko kdaj poprej. Revolucija je dala mnogim dosihmal bolj ali manj knjižnim in govorniškimi vprašanjem giblivo silo dejanj; tako so dobile tudi filozofične ideje življenski vzmet in pogon. V Rusiji in med Rusi v izgnanstvu